

LITERATURA OBLIKUJE LJUDI, TELO, GLAS IN OBRAZ PACIFIKA

»We are what we remember«

(Romaine, 1995, 14)

Razvoj literature domorodskih pisateljev na Pacifiku je plod obdobja kolonializma. Prvi začetki njihovega literarnega ustvarjanja so pomembni za ohranjanje avtohtone kulture, ki se, tako kot število domačih avtorjev, širi in razvija. Na razvoj literature domorodcev so precej vplivali tujci. Literatura Pacifika je tudi izraz političnih, socialnih, ekonomskih razmer in kot takšna tudi predmet kritikov ter številnih raziskovalcev.

Nataša Potočnik s pisateljico Johnny Frisbie, Cookovi otoki 1999

Prvi začetki literarnega ustvarjanja domačinov

Pacifik je poln raznolikih kultur ter jezikov, bogate literature, ustnega in pisnega izročila, saj so ljudje v nekaterih območjih Pacifika živeli že pred 45.000 leti. Že takrat so prvi prebivalci Pacifika raziskali morja in poselili otoke. Bili so sposobni prejadrtati na stotine milj v različne smeri in se ponovno vrniti domov, da bi spet odpluli. Tako so odkrivali, raziskovali in postopoma poselili

obsežno pacifiško ozemlje. Ko so v 19. stoletju predstavili na Pacifiku pisni jezik, se je začela pismenost hitro širiti najprej po Polineziji, nato pa drugje po Pacifiku. Pismenost so širili misijonarji, ki so želeli pokristjaniti domačine. Prvi pokristjanjeni domačini so postali misijonarji in ti so nato naprej pokristjanjevali preostale domorodce. Pismenost je ljudi še bolj povezala med seboj in začela je nastajati pisna literatura. Do približno 60. let 20. stoletja so večino pisne literature o Polineziji, Melaneziji in Mikroneziji ustvarili tujci. Domačini so napisali le nekaj literarnih del. Florence

»Johnny« Frisbie s Cookovih otokov (Polinezija), je leta 1948 izdala knjigo *Miss Ulysses of Pukapuka* (Wendt 1995, 1). Gre za avtobiografsko zgodbo mladega dekleta, ki živi z očetom, ameriškim pisateljem Robertom Deanom Frisbiejem, na otoku Pukapuka.

Prvi roman je verjetno roman *Makutu* (1960), ki sta ga napisala polinezijska domorodca, prav tako s Cookovih otokov, Tom in Lydija Davis. Gre za zgodbo o mladem angleškem zdravniku in neporočeni ženski. Po uspešni karieri zdravnika, umetnika in politika se je Tom Davis ponovno začel ukvarjati s pisanjem. Najbolj je znan po romanu *Vaka*, natisnjem leta 1992 (Wendt 1995, 1).

Razen nekaterih izjem, na primer dela Alistaira Te Arikija Campbella z Nove Zelandije, ki so nastale v 50. letih 20. stoletja, se poezija, roman in dramatika domorodcev večinoma niso razvijali do 60. in 70. let 20. stoletja. Začetki razvoja teh zvrsti se časovno ujemajo z razvojem visokih šol in institucij, kot so univerza Papua Nova Gvineja in univerza Južnega Pacifika, Suva. Za to literaturo bi lahko rekli, da je plod procesa dekolonizacije in obnove kulture, ki je bila že prej na tem prostoru.

Na območju Pacifika obstaja torej kolonialna in postkolonialna literatura, večinoma napisana v angleškem jeziku. Slednja se dandanes zelo hitro razvija tudi v avtohtonem jeziku domorodcev. Kadar govorimo o literaturi Pacifika, je treba vedeti, da to literaturo ustvarjajo domorodci in tudi tujci.

Posledice kolonializma

Albert Wendt, eden izmed najpomembnejših pisateljev, kritikov in strokovnjakov Južnega Pacifika, je izdal veliko pomembnih del. V svoji knjigi *Pacific Writing in English* (2) med drugim piše, da je bila kolonialna literatura del arogantnega procesa kolonializma, v katerem so imeli tujci domačine predvsem za študijski vir in so jih želeli z razvojem civilizirati. Literaturo so pisali Evropejci, ki naj bi »odkrili« Polinezijo, trgovci, misijonarji, kolonialni administratorji, razvojni eksperti, novinarji, romanopisci, pesniki, antropologi, literarni kritiki in tujci priseljenci ter njihovi nasledniki. Ker je kolonialna literatura temeljila na tem, da je kolonialni – tujci jezik pred jezikom domačinov, so vzgajali domačine v duhu civilizacije in razvoja in tako so ti postopoma prevzemali

Mladi Maori na otolu Puka-Puka, Cookovi otoki 1999, foto: Nataša Potočnik

njihov jezik. Rezultat tega sta bila poguba in opustošenje. V Avstraliji, na primer, je izginilo veliko aborignskih jezikov. Podobno se je zgodilo Maorom na Novi Zelandiji in domačinom na Havajih.

»Who are we? Our cultural identities are always in a state of becoming, a journey in which we never arrive; who we are is not a rock that is passed on from generation to generation, fixed and unchanging«.

(Hereniko 1999, 138)

Če se je pojavila literatura domačinov, so jo tujci kritiki obravnavali z različnih vidikov, resnične zgodbe pa so, tako kot domačine, videli kot vir študija in analize. Napisana besedila o prebivalcih Pacifika so opisovala izključno življenje kolonialistov med domačini. Večina kolonialne literature je zagovarjala proces kolonializma in s tem velik preobrat, ki naj bi spreobrnil ljudstva Pacifika in hkrati pomenil razvoj ter napredek.

Kolonialna literatura je ustvarila mitologijo o pacifiških ljudstvih. To se kaže tudi v nekaterih postkolonialnih antologijah, delih tujih priseljencev. Če prebiramo dela aborignskega pisca dram Jacka Davisa, romanopiscev Mudroorooa, Patricie Grace, Witi Ihimaere, Keri Hulme in drugih pacifiških pisateljev ter pesnikov, kot so Joseph Balaz, Haunani Kay Trask, lahko opazimo, da se postkolonialna literatura v mnogočem razlikuje od kolonialne literature.

Tuji vplivi

V zgodnji literaturi je mogoče marsikje opaziti veliko nasprotje med kolonialisti in domačini. Kolonialisti so opisani kot veliki uničevalci, ki niso prinesli koristi. Dokaz mešanja domačega in tujega je literatura, v kateri je veliko kolonialnih vplivov zahodne, tuje literarne umetnosti. Literatura je tudi politično oziroma socialno obarvana, tragična in pesimistična, čeprav se kažejo tudi druge poteze modernizma, kot so na primer kompleksnost, ironija, karakterizacija, iskanje unikatnosti, ki so posledica vpliva Eliota, Yeatsa, Poundove, Forsterja, Audena, Woolfa, Faulknerja, Hemingwayja, Wrighta, Ellisona, Lessinga in drugih (Wendt 1995, 4).

Veliko teh tujih vplivov (V. S. Naipaul, George Lamming, Derek Walcott, Chinua Achebe, Wole Soyinka, Bessie Head, Ngugi wa Thiongo, Kwei Armah, Jorge Luis Borges in Gabriel Gracia Marquez) je prišlo v območje Pacifika, ko so se domači pisatelji Pacifika izobraževali, brali ali obiskovali literarne tečaje. Literatura Pacifika goji številne tuje zvrsti in tehnike, a v središču sta še vedno umetnost in bogata tradicija ustnega prenašanja, pripovedovanja domorodcev, tradicija glasbe in plesa ter domača filozofija in vizije (Wendt 1995, 4).

Čeprav se zvrst postmodernizma šele uveljavlja, so njegovi elementi že očitni (teme: parodija, razvoj karakterja, pogosto

Ples in glasba sta odraz Pacifika, Aitutaki - Cookovi otoki 1995. foto: Nataša Potočnik

mešanje realizma, fantazije, avtobiografije ...) in nekako moralni in didaktični. Na pisatelje Pacifika sta vplivala tudi postmodernistična avtorja Calvino in Eco. Kljub temu pa postmodernizem v pacifiških domačih kulturah, v katerih je pripovedovanje zgodb vedno proces, ki se spreminja glede na razpoloženje pripovedovalca in odziv publike, in v katerih umetnost nastane zaradi koristi skupnosti, ni nekaj novega. Albert Wendt je leta 1980 izdal knjigo *Lai: A Pacific Anthology* (doživela je več ponatisov). Ena izmed njegovih razlag je:

»Being more conversant with the writing in English, I restricted the anthology to that language which, after two hundred years in our region, is now our major language for regional communication, education, business and trade. Through my work at the University of South Pacific from 1975 to 1987 I helped encourage, foster and publish

that writing, particularly in the countries of that university's region. So I drew mainly on the literatures of those countries.« (Wendt 1995, 5)

Pisatelj nadaljuje s tem, kako pomembno je pisati nacionalne antologije v domačem jeziku, saj se le-ta mora ohraniti.

Literatura v jeziku domačinov se širi

Na pacifiških otokih obstaja več kot 1200 različnih jezikov. Po približno 200 letih je postal angleški jezik jezik za komunikacijo, izobraževanje, posle in trgovanje, zato je večina literature napisana v angleščini. Domačini se zavedajo, da je treba pisati čim več avtohtone literature v domačem jeziku, da bi s tem jeziku in literaturi povrnili moč. Kajti le tako je njihova literatura mogočna in resnična, pisatelji lahko ustvarjajo lastno

literaturo zgodovine, avtobiografije, ekonomije, politike, geografije, sociologije, znanosti ...

Njihova literatura, mitologija, poezija, zgodbe, pesmi, čarobnost besed so stari več sto let in se z ustnim izročilom prenašajo iz roda v rod ter tako predstavljajo njihovo bogato umetnost. Večina te umetnosti ni bila posneta ali z izobraževanjem prenesena na mlajše generacije. Veliko pisateljev nadaljuje tradicijo in črpa moč ter inspiracijo iz lastnega ustnega izročila.

S pojavom literature so marsikje nastale tudi pozitivne spremembe. Veliko pacifiških otočij se je osvobodilo tuje nadvlade, čeprav nekatere države (ZDA, Francija) zaradi atomskih poskusov in vojaških baz še vedno držijo v rokah določene teritorije Pacifika. Ko so morale ZDA zapustiti Vietnam, so spremenile veliko svojih pacifiških teritorijev, še posebej v Mikroneziji, v močne vojaške komplekse (ameriška Samoa). Ko so se na Novi Kaledoniji, Francoski Polineziji, Zahodnem Timorju in v Zahodnem Iranu pojavila gibanja za neodvisnost, so kolonialisti zelo grdo ravnali z domačimi voditelji. Literatura domorodcev, ki se le počasi zavedajo, kaj se dogaja z njihovo kulturo, se razvija, a ponekod ne dovolj hitro.

Domorodci Pacifika (Avstralije, Nove Zelandije, Havajev in drugih delov Pacifika) se še danes borijo za svobodo in uveljavitev lastnega jezika. Ta boj je obudil in oživil njihovo bogato kulturo in literarno umetnost.

Tudi dekolonizacija še vedno vzpodbuja k pisanju, katerega glavne teme so kolonializem, rasizem, modernizacija in njene posledice. Po drugi strani pa je literatura o boju za neodvisnost polna prizorov jeze in upanja.

Začetki pacifiške domorodske literature segajo torej v 60., 70. leta 20. stoletja. Tedaj so nastala dela, ki so jih napisali Ulli Beier (univerza Papua Nova Gvineja), Albert Wendt z Nove Zelandije (*Sons for the Return Home*), Mudrooroo (*Wilde Cat Falling*), Odgeroo (*We Are Going*), Patricija Grace itd. in ustvarili začetke literature Pacifika (poezija, antologija, drama, roman). K razvoju literature sta veliko pripomogli organizacija The South Pacific Creative Arts Society in univerza na Fidžiu, The University of the South Pacific.

Kako se literatura pacifiških pisateljev izraža kot postkolonialna?

Postkolonialnost literature se kaže s tem, da izpoveduje svobodo in neodvisnost ter unikatnost domačinov, s tem, da analizira kolonializem in njegove posledice za domačine Pacifika in s tem, da osvobaja domačine tistih mitologij, ki jih je ustvarila kolonialna literatura.

»And when there aren't any novels being produced by novelists in Hawaii, we goin' be sad and sorry. Because all those outsiders coming in (like James Michener or Mark Twain) then, to tell us about ourselves. Instead of ourselves, from inside, telling us about ourselves.« (Wilson 1999, 11) Kolonializem je s svojimi negativnimi in rasističnimi teorijami o ljudstvih Pacifika v kolonialni literaturi negativno vplival na domačine, saj je zelo spremenil pacifiška ljudstva. Domorodci so bili oropani lastne kulture in so ostali brez moči, da bi ohranili svojo kulturo. Vse kulture se morajo razvijati, da preživijo, hkrati pa ne smejo dopustiti vdora tujih vplivov. Kultura pacifiških ljudstev je preživela in se postavila na lastne noge v trenutku, ko je zaradi močnih vplivov višjih in močnejših kultur ter njihovih tehnologij že skorajda izgubila. Zgodba Pacifika je kljub prevzemanju tujega in trpljenju v času kolonializma zgodba preživetja. Preživeli so na podlagi lastnih naporov, čeprav so sprejeli tuje oblike umetnosti in ustvarili nove.

Literatura domačinov si je od 60. let 20. stoletja izborila nov prostor v razmerju do kolonialne literature in drugih literatur. Hkrati je doživel njen razvoj ugled tudi na področju politične neodvisnosti, saj je pospešila de-kolonizacijo pacifiških dežel in spodbudila željo po lastni življenjski poti, po lastni preteklosti. Tako je postkolonialna literatura pripomogla k temu, da so se obnovile korenine, kultura in da je prišlo do preporoda. S političnega vidika je to napad na odnos kolonialistov do domorodcev.

Pacifiška literatura postavi domorodce vključno z vsemi njihovimi vizijami, sanjami, dobro in zlo, v središče dogajanj. Med kolonizacijo je bila večina zgodnje literature nacionalna, izražala je jezo in protest ter napovedovala pogubo. Ker želi literatura povrniti to izgubo in spreminjati, je veliko tem naravnanih antropološko, sociološko, umetnostno, religiozno, zgodovinsko ter plesno in glasbeno (*The Crocodile, Maiba, Potiki, The Bone People ...*).

Politični, socialni in ekonomski problemi v literaturi Pacifika

Po drugi svetovni vojni se je število prebivalstva na ozemlju Pacifika povečalo. Stopnjevala se je urbanizacija, ki je pospeševala politične ter socialne konflikte in preobrate, nastali so zdravstveni problemi, kriminal, nezaposlenost in revščina. Večina vlad nima virov, da bi domačinom zagotovila zaposlitev, jih hranila in izobraževala. Zato sta za ta ljudstva pomembni tuja pomoč in podpora. Njihove ekonomije so zelo odvisne od tuje pomoči, brez katere bi propadli. Veliko domorodcev je emigriralo in se zaposlilo v tujini.

Od leta 1960 je tako veliko pacifiških prebivalcev odšlo v tujino zaradi dela in izobrazbe otrok. Šli so in se odhajajo na Novo Zelandijo, v Avstralijo, na Havaje in v ZDA (leta 1991 je bilo na Novi Zelandiji skoraj 168.000 prebivalcev otoške pacifiške generacije, kar je 5 odstotkov celotne populacije). Prišleki vplivajo na šport, ples, kulturo, gledališče in literaturo. Kar nekaj pomembnih otoških pisateljev živi v tujini, zunaj rojstne dežele. Alistair Te Ariki Campbell je že kot deček zapustil Cookove otoke in se naselil na Novi Zelandiji, kjer je danes eden najpomembnejših pesnikov in romanopiscev. Treba je omeniti tudi pesnika Talosaga Tolovae, ki je prišel s Samoe, in Johna Pula iz Niue, ki ustvarja na Novi Zelandiji (Wendt 1995, 7).

Poleg tega, da so številni literati zapustili rodno domovino, se te države ubadajo tudi s političnimi, socialnimi ter ekonomskimi problemi, ki pestijo vse države v razvoju. Literatura je pogosto osredotočena na te probleme in se tematsko ukvarja s posamezniki, družinami in komunami, ki se spopadajo s temi problemi. Kljub temu je literatura polna opevanja ljubezni, žalosti, veselja, smrti, bolečine, sreče. Predstavljena je v različnih literarnih zvrsteh.

Razvoj izobraževanja, radia, televizije, časopisov, literature in študij o pisanju je zblížalo pisatelje Pacifika in jih spomnilo na to, kaj se je dogajalo in kaj se dogaja z njihovo tradicionalno kulturo. Delo vodilnih avtorjev vpliva na mlajše in oblikuje njihove poglede na avtohtono kulturo ter hkrati uničuje mit Pacifika, ki so ga ustvarili tujci.

Malo pacifiških avtorjev se ukvarja samo s pisanjem. Nekateri so hkrati umetniki, drugi politiki, svetovalci, managerji, igralci, plesalci, glasbeniki, univerzitetni učitelji in še bi lahko naštevati.

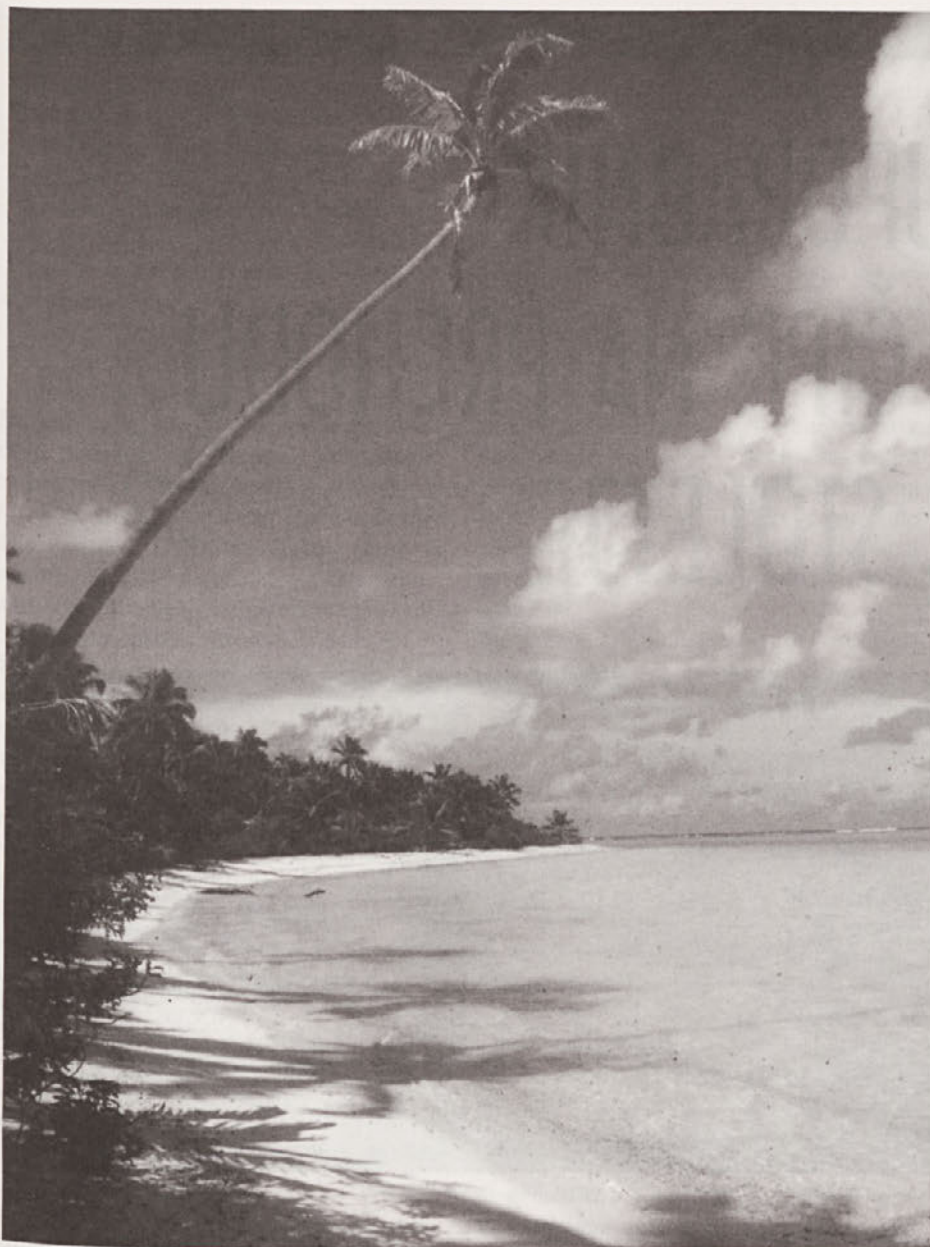
Literatura je tudi predmet kritikov in raziskovalcev

Literaturo Pacifika sedaj priznavajo in preučujejo tudi zunaj Pacifika. Čedalje več raziskovalcev se ukvarja s kritiko, komentarji ali analizo literature Pacifika ter jo hkrati podpirajo in zagovarjajo. Vse več je tudi založb, ki želijo izdati literaturo o Pacifiku. Merila evaluacije literature so različna. Pred letom 1960 so se avtorji zgedovali po evropski literarni kritiki, v zadnjem času, ko je postala pacifiška literatura vsestransko kompleksna in eksperimentalna, pa se je marsikaj spremenilo.

Malo je avtorjev in raziskovalcev, ki so do nedavnega pisali o literaturi Pacifika, saj je to eno izmed zelo zahtevnih in izjemno širokih področij. Rada bi omenila pomembnejše avtorje, ki so v svojih delih in raziskovalnih nalogah zbrali podatke ter pisali o domačih in tujih pisateljih Pacifika. To so bili sodobni kritiki Albert Wendt, Marjorie Croombe, Patric D. Morrow, Nicholas J. Goetzfridt, Norman Simms, Katharine Luomala, Mudrooroo, Subramani, Ken Arvidson, C. K. Stead, Vilson Henreiko in drugi.

Leto 1994 je bilo pomembno in si ga je treba zapomniti. Takrat je bila v Honoluluju, na univerzi Havaji, prva velika konferenca s temo literatura Pacifika, ki je spodbudila raziskovalce in kritike k podrobnejšemu raziskovanju pacifiške literature v delih tujih in predvsem domačih avtorjev in k večjemu spoštovanju avtohtone literature. Prvič so se na enem mestu združili kritiki, ki so prišli od vsepovsod, s Papue Nove Gvineje, Fidžija, iz Avstralije, z Nove Zelandije, iz ZDA, Evrope in Indije. Pogovarjali so se o vlogi in pomenu literature ter njene kritike. To je pomenilo prelom v razvoju literature Pacifika. Ta konferenca je vlila mladim avtorjem novega navdiha za pisanje z večjo svobodo izražanja, kot so to počeli starejši kritiki in pisatelji. Prav tako je pomenila pojav kulture knjig in s tem pravo prehodno obdobje, prelom in mnogi posamezniki so začeli pisati v družbi, za katero je bilo pisanje nekaj tujega in nenavadnega. Pisatelji so poudarjali pomen literarne kritike, saj so se zavedali, da je ta vodilo pri spoznavanju literature Pacifika in hkrati izraža stališče tujcev do te literature. Vilson Hereniko:

»In time, I believe this year will be looked upon as a turning point in the development of Pacific literature and its criticism. There will be more freedom in expression as

Idila južnega Pacifika, Cookovi otoki 1999, foto: Nataša Potočnik

young or aspiring writers look to Albert Wendt, Patricia Grace, Witi Ihimaera, and Keri Hulme for inspiration and courage. Or to more recent and not-so-recent players in this arena such as Russel Soaba, Epeli Hau'ofa, Mudrooroo, and Alan Duff. Second, indigenous critics will play a prominent role in literary criticism, and their commentaries will be more tied to the specificities of location, history, culture, and politics than has been the case so far. (Goetzfridt 1995)

Literatura Pacifika, ki je danes vse aktualnejši predmet kritikov in ki so jo in jo še v vedno večinoma ustvarjajo domačini, je tako iz dneva v dan bogatejša. Nastajala je na podlagi različnih zgodovinskih dejstev in se tako razvijala skozi zgodovino.

Težko je razpravljati o začetkih literature domačinov v angleškem jeziku, jeziku

evropskega kolonizatorja, ki se ne začenja na podlagi bogate dediščine ustne literature v pacifiških družbah. Dejstvo je, da je ta literatura, ki se je razvila na temelju evropskih oblik, zelo vplivala na degradacijo kolonializma. Mednarodno priznana avtorja Mudrooroo ter Albert Wendt spadata med najpomembnejše kritike literature Pacifika. Dela domačih avtorjev, v katerih se mešajo tradicionalni in sodobni vplivi, pričajo o posledicah kolonializma in porajajo marsikatero zgodovinsko vprašanje ter tudi socialno-ekonomske izzive in padce ter tako vplivajo na življenje številnih posameznikov.

Pomen literature južnega Pacifika se je povečal tudi v svetovnem merilu, pri čemer so bila izdana tudi številna dela tujih pisateljev, ki so živeli na ozemlju Pacifika in pisali o njem. Vloga Pacifika in njegove

sodobne literature v delih domačih ter tujih avtorjev čedalje bolj narašča. Najpomembnejši domači kritiki, pisatelji, pesniki in strokovnjaki s tega področja so: Albert Wendt (*Flying Fox in a Freedom Tree, Black Rainbow*), Vilson Hereniko (*The Monster and Other Plays, Inside Out*), Rob Wilson (*Inside Out*), Patricia Grace (*Waiariki and Other Stories*), Tom Davis (*Island Boy, Yaka*), Jo Nacola (*I Native No More*), Raymond Pillai (*The Celebration*), Alan Duff (*Once Were Warrior, One Night Out Stealing*), Marjorie and Ron Crocombe (*The Mana Annual of Creative Writing, Suva*), Subramani (*The Fantasy Eaters, South Pacific Literature: From Myth to Fabulation*), Konai Thaman (*Hingano: Selected Poem*), Haunani-Kay Trask, Vanessa Griffen in drugi. Vse večje je tudi število tujih pisateljev, raziskovalcev, zgodovinarjev, antropologov, politikov, literarnih turistov in drugih, ki se zanimajo za Pacifik in prihajajo v ta čudoviti del sveta od vsepovsod, da bi spoznali nekaj »novega« in da pisali o teh prekrasnih deželah in prijaznih ljudeh.

»In their individual journeys into the Void, these artists, through their work, are explaining us to ourselves and creating a new Oceania.« (Subramani 1985, 11)

Literatura

GOETZFRIDT, Nicholas J. 1995: *Indigenous Literature of Oceania: A Survey of Criticism and Interpretation*. London.

HARSTAD, James, Cheryl A. Harstad 1981: *Asian-Pacific Literature vol. 1. Hawaii*.

HERENIKO, Vilson, Rob Wilson (ur.) 1999: *Inside Out: Literature, Cultural Politics, and Identity in the New Pacific*. Boston.

ROMAINE, Suzanne 1995: *Contested Visions of History in Pacific Islands Literature*. Hawaii.

SUBRAMANI, 1985: *South Pacific Literature: From Myth to Fabulation*. Suva.

WENDT, Albert 1995: *Pacific Writing in English: Since 1980*. Auckland.